

Review

London and New York:
Routledge. 2019. 282 pp.
ISBN 978-1-138-22639-1

**REI-DOVAL,
Gabriel
& TEJEDO-
HERRERO,
Fernando (eds.)**

*Lusophone,
Galician and
Spanish Linguistics.
Bridging Frames and
Traditions*

Francisco Dubert García
Universidade de
Santiago de Compostela

Castelán, asturleonés, galego e portugués conforman unha unidade dentro das linguas románicas da Península. Dado que as relacións entre elas é máis complexa do que a simple vista parece, a exclusión do asturleonés neste volume pode indicar o peso que tiveron na selección os factores lingüísticos, históricos, sociais ou mesmo ideolóxicos. O presente volume contén, pois, artigos procedentes de tres tradicións de investigación lingüística (a castelá, a galega e a portuguesa) que traballan sobre idiomas histórica, tipolóxica e xeneticamente moi relacionados. Os editores buscan, precisamente, construír pontes entre estas tres tradicións.

No sentido lingüístico, portugués e galego gardan unha relación xenética e tipolóxica tan estreita que leva a algunhas persoas a dubidar da existencia do galego como lingua autónoma; esta relación debería asegurar unha comunicación fluída entre as tradicións lingüísticas galega e portuguesa. No sentido histórico, castelán e galego están en Galicia nunha situación de contacto estreito; nada de estraño tería, polo tanto, que tamén aquí existise unha boa comunicación entre os investigadores destas dúas linguas *españolas*.

REI-DOVAL, Gabriel
& TEJEDO-HERRERO,
Fernando (eds.)
*Lusophone, Galician and
Spanish Linguistics. Bridging
Frames and Traditions*
Francisco Dubert García

1

Como indica Rosario Álvarez no seu estudo neste volume, 'Spanish academic framework displayed little interest in other Peninsular languages spoken in Spain and absolute ignorance towards the proximity of Portuguese' (93).

Porén, esa comunicación boa e fluída tan esperable non é tal. Para demostralo, quero comezar con dúas historias persoais que no seu momento me desasosegaron. A primeira: unha vez quixen anunciar un libro, *Dialectoloxía e léxico*, na lista INFOLING; o anuncio foi rexeitado porque... un libro de dialectoloxía *galega* non era relevante para a lingüística hispánica. A segunda: sendo revisor dun artigo sobre a metafonía nominal en portugués comprobei que no traballo había datos e análises de varias linguas románicas con metafonía... pero ningún sobre a metafonía nominal en galego, veciña e complementaria da portuguesa. Estas dúas historias persoais non son feitos illados: son ilustracións dunha realidade actual.

Non: con algunhas excepcións, a comunicación entre as tradicións investigadoras galega, portuguesa e castelá non é tan fluída como se podería pensar de entrada. Diso son perfectamente conscientes os editores do noso volume, pois na súa introdución, 'Interdisciplinarity in Lusophone, Galician, and Hispanic linguistics' (1-12), indican como fin do libro:

to promote both a more collaborative dialogue among three Ibero-Romance languages with different linguistic traditions as well as a more inclusive exchange among various approaches to linguistic methodologies, descriptions, and analyses. (1)

A seguir, Rei-Doval e Tejedo-Herrero vinculan os diferentes intereses investigadores das distintas tradicións lingüísticas á propia historia externa das linguas sobre as que tratan: como as condicións sociohistóricas foron diferentes en cada tradición, diferentes foron tamén os métodos e os obxectivos de investigación. Estas diverxencias, que poderían transformarse en complementariedade, quizais se tornaron dificultade. De feito, segundo os editores, algúns obxectivos e métodos coma a pura descrición, a historia ou a planificación lingüísticas (tan prioritarios durante o proceso de creación da lingüística galega) non lles interesaron ós investigadores das tradicións lingüísticas consolidadas que seguían innovadores marcos máis orientados á reflexión teórica e centrados no estudo dunha competencia lingüística illada do uso e da sociedade (4-5). Deste xeito, quizais a orientación fortemente sociohistórica da lingüística galega nas súas orixes (véxase o estudo de Rosario Álvarez neste volume) tamén explique esa falta de comunicación con moitos especialistas en lingüística portuguesa e castelá. De feito, quizais sexa no marco da dialectoloxía, da historia externa e da socioloxía da linguaxe onde se están a crear marcos de colaboración entre lingüistas galegos e os brasileiros; esta colaboración non é de estrañar se pensamos na forte carga sociohistórica que se detecta nunha parte considerable da lingüística brasileira.

É posible. Con todo, o que xa non é tan comprensible é a escasa presenza de lingüistas portugueses ou brasileiros con preocupacións teóricas *nucleares* en moitas bibliografías de obras de lingüística castelá;¹ non sucede, por certo, o contrario: os membros da tradición portuguesa non parecen ter problemas para citar traballos de lingüística castelá... aínda que si os teñan para citar traballos da tradición galega.

Polo tanto, os editores non pretenden só reunir traballos das tres tradicións, senón tamén presentar traballos concibidos sobre marcos teóricos, métodos ou obxectivos 'interdisciplinarios', isto é, traballos que non se centran só en disciplinas *nucleares* coma a fonoloxía ou a sintaxe, 'but also demonstrate the interplay between Linguistics and, for instance, Historiography, Epistemology, and Social History' (5). Aquí é onde pode

REI-DOVAL, Gabriel
& TEJEDO-HERRERO,
Fernando (eds.)
*Lusophone, Galician and
Spanish Linguistics. Bridging
Frames and Traditions*
Francisco Dubert García

xogar un papel o galego, pois Rei-Doval e Tejedo-Herrero sosteñen que 'the history of linguistics has demonstrated that previously unknown or minority language situations have the potential to stimulate and open new avenues in mainstream linguistic traditions' (5). Efectivamente, pensemos canto debe a lingüística teórica ao yawelmani, ao menominee ou ao pirahã; os traballos de Fernando Ramallo e O'Rourke sobre os neofalantes de galego indicaron vías de investigación noutras situacións lingüísticas similares. Como sinalan os editores, a incorporación de linguas minoritarias coma o galego ou o catalán 'offers the possibility to explore new topics or revisit assumptions about old ones' (6); do mesmo xeito, algunhas perspectivas subestimadas poden 'contribute to innovative approaches' e materias 'that have been considered peripheral may become central as the shift in the chosen object of analysis has the potential to refine the analysis itself' (6). De feito, moitas das materias acurrunchadas como periféricas son aquelas en que estiveron a traballar activamente os lingüistas das linguas minorizadas.

Para erguer as pontes que a todos beneficien, este traballo recolle, pois, 14 artigos revisados por pares sobre aspectos do galego, o castelán e o portugués. Están organizados en tres seccións: historiografía e epistemoloxía, análise lingüística e asuntos de lingua e sociedade.

No primeiro traballo da primeira sección, 'Hispanic linguistics. Epistemological labels, contents and borders' (15-37), Francisco Moreno-Fernández reflexiona sobre a evolución semántica e uso do termo 'lingüística hispánica', vencellándoo ás diferentes ideoloxías sobre o castelán e ás políticas culturais dos países en que esta lingua se fala. O traballo ilustra as dificultades de denominar a investigación sobre o castelán: a presenza de varias linguas españolas (polo menos, de varias linguas faladas en España), do portugués (lingua historicamente *hispánica*, pero non española) e do castelán como lingua de moitos países que non son España. O artigo inclúe tamén unha revisión dos tópicos que se explican no ensino universitario da lingüística hispánica en España, Hispanoamérica e os Estados Unidos.

O segundo artigo deste bloque é 'Sociolinguistic history of Brazil' (38-54), de Dante Lucchesi. A lingüística brasileira manexa dúas hipóteses fundamentais para explicar a orixe das diferenzas entre o portugués brasileiro e o europeo; estas diferenzas consisten, basicamente, nunha simplificación da morfoloxía flexional na variedade brasileira, que se manifesta de diversos modos na sintaxe. Na primeira hipótese, as mudanzas atribúense á 'deriva histórica' da lingua, que traía en si o xermolo da súa simplificación. Na segunda hipótese, atribúense a un proceso de transmisión irregular do portugués: unha parte significativa dos habitantes do Brasil, conformada por escravos negros e os indíxenas que non sucumbiron á conquista, adquiriron o portugués como segunda lingua e introduciron nel innovacións que despois se convencionalizaron. Ao meu xuízo, Lucchesi argumenta acertadamente a favor desta segunda hipótese.

No terceiro estudo, Henrique Monteagudo escribe sobre 'Galician and the Portuguese-speaking world from the perspective of translation' (55-72). Analízase aquí a política de traducións galego > portugués e portugués > galego, as posibilidades do libro galego se difundir en Portugal sen traducir, a distribución do libro portugués en Galicia, o uso do portugués por escritores galegos, etc. Interesante resulta a análise do castelán como 'lingua de interposición': os autores galegos tradúcense en Portugal a partir de traducións castelás de obras escritas en galego e non a partir dos orixinais galegos; en definitiva, non se vende en Lisboa se antes non se vende en Madrid.

REI-DOVAL, Gabriel
& TEJEDO-HERRERO,
Fernando (eds.)
*Lusophone, Galician and
Spanish Linguistics. Bridging
Frames and Traditions*
Francisco Dubert García

Ernesto González Seoane e Gabriel Rei-Doval asinan o traballo 'Language standardization and purism. A historical approach to Galician and lexicography in the 19th century' (73-91). Esta colaboración ilustra como un estudo de caso dunha lingua particular ilumina problemas xerais. Após presentaren brevemente a emerxencia dos estudos gramaticais do galego no XIX vencellándoos ao Rexurdimento, mostran como a presenza do castelán como lingua alta provocou que estes traballos se concibisen dun xeito contrastivo, centrándose na análise das diferenzas interlingüísticas e non describindo o galego en si mesmo; mostran tamén como o purismo xorde dunha preocupación ante os fenómenos resultantes do contacto lingüístico e que estratexias adopta esta ideoloxía para tratalos.

O bloque sobre historiografía e epistemoloxía remata con 'Galician linguistics. Between Hispanic philological tradition and visibility in the Luso-Brazilian sphere' (91-112), de Rosario Álvarez, quen salienta a aparición serodia, apremante e independente da lingüística galega, ligada a un contexto de promoción da lingua. Despois presenta unha historia da lingüística galega situada no seu contexto social, e unha exposición dos seus obxectivos e logros. A seguir, salienta que, mentres os traballos portugueses sempre foron ben recibidos en Galicia, 'the opposite cannot be said' (106): a lingüística portuguesa tendeu (ela dío en pasado, eu diríao en presente, *tende*) a ignorar a lingüística galega. Finalmente, a autora cre que o estudo da variación e da mudanza lingüísticas constituiría un bo locus para o encontro para a tradición lingüística galega e a portuguesa. Con todo, a autora conclúe que 'Galician linguistics should always be building bridges' (108).

O bloque de estudos lingüísticos comeza co traballo de Mary Johnson e Scott A. Schwenter, 'NEG-NADA. Discourse-pragmatics licensing of non-canonical negation in two related languages' (115-134). Neste estudo analízanse as diferenzas pragmáticas entre o uso que o portugués de Brasil e o castelán de Arxentina fan dunha construción negativa non canónica formada por [*não/non vs nada*], onde o verbo é intransitivo non escalable (non modificable por adverbios de grao) do estilo de *não morreu nada/ no murió nada*. A pesar de que ámbalas linguas comparten a construción, teñen propiedades pragmáticas e gramaticais diferentes, sendo o seu uso menos constringido en castelán de Arxentina.

Ana M. Anderson escribe 'Wheat and pimples. Toward a prototypical, individualized approach to understanding metaphor' (135-150). Lakoff e Turner propoñen a existencia de dous tipos separados de metáforas: conceptuais e de imaxe. Ana M. Anderson, aceptando unha teoría de prototipos, revisa esta división e tenta saber se non haberá tipos intermedios, máis ou menos puros. Para realizar este labor, interroga dúas informantes sobre o significado de varias metáforas e acaba concluíndo que a separación de Lakoff e Turner non parece tan neta; tamén mostra que as metáforas evócanlles imaxes distintas ás distintas persoas.

Jonah Conner é o autor do oitavo traballo, 'Debonding of three Hellenisms in Spanish: *macro-*, *mega-*, and (*p*)*pseudo-a*' (151-167). Por 'debonding' o autor entende unha mudanza gramatical pouco común pola que un afixo derivativo, elemento morfolóxico, se torna palabra, elemento sintáctico. Unha condición para que esta mudanza suceda é que o afixo sexa semanticamente transparente. Así, mostra que os prefixos *macro-*, *mega-* e *pseudo-* poden ser usados como adxectivos en castelán en exemplos coma 'datos macros', 'cifras macros', 'megas esculturas', 'seudos religiosos', 'pseudas calma'; dos tres novos adxectivos, só 'pseudo' pode

REI-DOVAL, Gabriel
& TEJEDO-HERRERO,
Fernando (eds.)
*Lusophone, Galician and
Spanish Linguistics. Bridging
Frames and Traditions*
Francisco Dubert García

concordar en xénero e número, aínda que é obrigatoriamente anteposto ao nome; macro- e mega- poden aparecer pospostos.

O noveno traballo, 'Testing contact-induced change in the Spanish of Mallorca. Insights from a historical perspective' (168-183), foi escrito por Andrés Enrique-Arias. Como ben se sabe, é asunto espiñento determinar se unha mudanza ocorrida nunha lingua 1 e que a torna máis próxima a unha lingua 2 coa que 1 está en contacto se debe a un proceso interno ou a unha interferencia debida ao contacto de 1 cunha lingua 2. Neste traballo, o autor mostra a conveniencia de realizar un estudo diacrónico á hora de determinar se trazos compartidos por 1 e 2 se deben ou non a interferencias de 2 en 1 (ou viceversa). O estudo analiza tres problemas con diferentes interpretacións nas que o contacto entre catalán e castelán de Mallorca xoga algún papel, ademais de tratar dos problemas metodolóxicos que ocasionan quer a escaseza de datos, quer datos pouco comparables. Mostra, ademais, casos en que o contacto parece bloquear e non promover unha mudanza.

Kenneth J. Wireback ofrécenos 'On grammaticalization and the development of latin /n̄r/ in Spanish, Portuguese, and other varieties of Western Romance' (184-201). Segundo o autor, en castelán e portugués é común a epéntese de /b/ no grupo latinovulgar /m̄r/ (HUMERU > *ombro*), mentres que a epéntese de /d/ é estraña no grupo /n̄r/ (TENERE HABEO > *terrei* gal. ant., *terné* cast. ant.). Neste traballo busca unha xustificación baseada na gramaticalización ao diferente tratamento destas secuencias. Tras descartar que o carácter homorgánico dos segmentos implicados teña parte na explicación, mostra que a aparición temperá da síncope no futuro e no condicional e a alta frecuencia do tipo /n̄r/, que aparece en verbos de uso frecuente, puido favorecer unha evolución rápida sen epéntese (con metátese en castelán ou asimilación en galego-portugués) debida ó maior desgaste fonético das formas gramaticalizadas; o traballo apóiase, ademais, nunha consistente e informada argumentación fonética.

Manuel Díaz-Campos e Stephanie Dickinson abren o terceiro bloque de artigos, 'Language and society', co undécimo traballo: 'Using statistics as tool in the analysis of sociolinguistic variation. A comparison of current and traditional models' (205-226). Este é un traballo metodolóxico que mostra o papel da estatística na análise sociolingüística. Os autores insisten en que son os fins lingüísticos os que deben motivar a selección dos métodos de análise estatística e non os intereses estatísticos os que primen na escolla, pois estes últimos poden secundarizar a propia análise lingüística. O traballo ilustra a aplicación de tres ferramentas estatísticas a través de estudos de casos de variación lingüística do castelán: *árbores de inferencia condicional*, modelos de efectos mixtos e regresión loxística.

'The disappearance of the Morphological Future from educated spoken Carioca Portuguese' (227-245), de Michael Gradoville, é o duodécimo traballo. O autor analiza o uso do futuro sintético (*cantarei*) ou analítico (*vou cantar*) no portugués culto do Rio de Janeiro. Non deixa de ser curioso que Andrés Enrique-Arias analizase, neste mesmo volume, esta cuestión no castelán e catalán de Mallorca; e que o modelo de efectos mixtos que usa Gradoville estea tamén descrito por Díaz-Campos e Dickinson. Tras indicar cales son os preditores sociais, lingüísticos e semánticos que tomará en consideración, mostra o baixo uso do futuro sintético nesta variedade con varios descubrimentos interesantes: as mulleres usan máis o futuro analítico que os homes; o futuro sintético só se usa de xeito categórico cos verbos *dever* e *ir* e resulta algo máis corrente nos verbos de uso frecuente; ou o futuro analítico é máis común coa primeira persoa singular e menos coas terceiras.

REI-DOVAL, Gabriel
& TEJEDO-HERRERO,
Fernando (eds.)
*Lusophone, Galician and
Spanish Linguistics. Bridging
Frames and Traditions*
Francisco Dubert García

O penúltimo traballo, 'An overview of Luso-Brazilian sociolinguistics. Second person pronouns' (246-262), preséntano Maria Marta Pereira Scherre, Lilian Coutinho Yacovenço e Maria da Conceição de Paiva. Após unha breve historia dos estudos sobre variación lingüística no portugués europeo e no brasileiro, presenta os resultados da investigación sobre os usos dos pronomes de segunda persoa *tu, você, vós, vocês*, moi brevemente no portugués europeo, e deténdose dun xeito especial no portugués brasileiro. Conclúe indicando que 'the fact that variation studies emerged first in Brazil reflects a natural interest in this country to analyze the linguistic changes that overtime have culminated in such a great distance between spoken and written B[razilian]P[ortuguese]' (258). Isto último demostra como o desenvolvemento de determinados intereses de investigación vai ligado ao contexto social.

Na contribución que pecha este volume, 'Phonetic (non)prestige markers in Galician, in contrast with Portuguese and Spanish. A sociolinguistic view' (263-278), Obdulia Castro reflexiona criticamente sobre o proceso de estandarización da compoñente fónica do galego. Tras analizar o uso dalgúns trazos fonéticos (seseo, yeísmo, gheada, sistema de vogais tónicas), pregúntase por que, por exemplo, a gheada carece de prestixio, mentres que este non é o caso do sistema de cinco vogais tónicas. Logo de indicar que moitos usuarios da lingua estándar son neofalantes co galego como segunda lingua, di que as institucións 'did not reprimand the use of Castillian accent' neles, mentres que as características tradicionais 'associated with non-standard Galician such as *gheada* were, and have been, continuously marked as non-prestigious and, therefore, consured or criticized' (271). Ao analizar as seleccións fonéticas do galego estándar conclúe que 'it seems like decisions regarding standard forms are not reflective of what the speakers of a particular language actually pronounce. Instead, they seem to be based on preconceived notions of what the standard needs to be' (272). Segundo Castro, isto conduciu a que os falantes tradicionais de galego, que preservan trazos coma as sete vogais tónicas, vexan a súa variedade 'once again deprived of linguistic capital' (271), mentres que os neofalantes, ao non empregaren 'linguistic markers associated with non-standard forms of Galician', son 'a product of the new linguistic market created by the new Galician standard'; o logro deste estándar, porén, 'has not been attained without casualties' (273).

En fin, con estes catorce artigos temos unha boa ilustración dos traballos que se están a realizar nas tres tradicións de investigación entre as cales os editores, Gabriel Rei-Doval e Fernando Tejedo-Herrero queren construír pontes. Deséxolles sorte no empeño, pois as tres tradicións gañarán coas novas vías. En todo caso, cómpre recordar que os lingüistas galegos nunca tiveron problemas á hora de consultar traballos sobre o castelán ou o portugués: quizais máis ben sexa preciso que as pontes teñan carrís de ida e volta.